

samtal med mig att det antagligen inte finns något alls i John Stuart Mills *A System of Logic* [1843] som inte redan finns hos Bacon. Popper polemiserade mot Bacon [falsifikation mot konfirmation], men hade antagligen fel: ibland tycks de lika som bär när man skrapar på ytan. Och så vidare.)

Vetenskapsakademien har bokstavligen satt sin stämpel på denna utgåva och serie – på framsidan syns den. Men det är ju fel akademi! Vet man inte på Fri Tanke att det finns andra vetenskapliga akademier där nära nog alla ledamöter väl känner till hur man hanterar klassiska texter med sakkunskap och akribi? (Tips: Vitterhetsakademien.)

För dem som gillar heta debatter kan man i *Göteborgs-Posten* finna ett kort intensivt utbyte mellan Moa Ekbom och översättaren Pär Svensson, där den förra väljer ordet "haveri" för denna översättning och utgåva, och den senare försvarar sig. (En annan sak: i sitt svar säger Svensson att översättningen har fackgranskats, och det är ju bra, för att inte säga en självklarhet, att så sker. Men det framgår inte av utgåvan att den är fackgranskad och av vem.)

Trots de brister jag har funnit tycker jag inte att Ekboms ord "haveri" är en särskilt träffsäker karaktäristik. Den träffar inte, för den skjuter över målet: avsikten var aldrig att utge ett lärt arbete med textkritisk apparat och hundratals textkommentarer som vänder sig till experterna. Nej, syftet var ädlare än så: allmänbildning. För vad vi har här är en läs- värd och mycket inflytelserik text som alla borde få möjlighet att läsa. Så läs den!

Robert Callergård

*Oumbärliga samtal: Humaniora och samhällsvetenskap
i svensk offentlig debatt*

Red. Johannes Heuman, Jenni Sandström och Sten Widmalm
Daidalos 2020. 217 s. ISBN 978-91-7173-604-8

Det senaste årtiondet har frågor som rör demokratins överlevnad fått plötslig, närmast skrämmande, aktualitet. Ett av de främsta orostecken rör hastigheten med vilken förutsättningarna för konstruktiva samtal i offentligheten eroderar. Eftersom åsikts- och informationsutbyte är en så viktig komponent i alla demokratier är frågan om hur vi värderar, hanterar och förmedlar kunskap så viktig – och kanske viktigare än någonsin. Till en del kan den nu pågående balkaniseringen, som

historikern Johan Östling beskriver fenomenet i antologin *Oumbärliga samtal*, kanske härledas till de algoritmer som ligger till grund för vår tids digitala medieplattformar. Även om problemet åtminstone delvis är av teknisk natur handlar det dock ytterst om oss människor och den politiska kultur som etableras på sådana plattformar.

En brännande fråga i tider av "fake news" och "alternativa fakta" är om, och i så fall hur, kunskap kan bidra till det demokratiska samhällets fortlevnad samt i vilken utsträckning humaniora och samhällsvetenskap kan vitalisera en hårt ansatt offentlighet. Det är just dessa utmaningar som står i centrum för antologin *Oumbärliga samtal*. Till formen, om än inte till namnet, rör det sig om en vänbok till Kay Glans, journalist och författare som i sitt yrkesliv ägnat dessa frågor stort utrymme. Bokens redaktörer har kopplingar till *Respons* och Glans själv bidrar med ett efterord på temat "Vem får säga vad?". Förutom flitiga referenser till tidskriften *Respons*, som Glans var med och grundade 2012 och verkade som chefredaktör för till helt nyligen, samt hans tidigare uppdragsgivare *Svenska Dagbladet* och dess essäsida Under strecket, är boken emellertid vällovligt fri från den sortens ryggdunkningar och introspektiva grubblerier som annars tenderar att ge vänböcker ett snävt tilltal.

I redaktörernas inledning och Glans avslutning behandlas det samhälls- och debattklimat som råder inom och utanför akademien. Tyvärr upplevs dessa avsnitt bitvis som daterade och ensidiga. Glans menar till exempel att dagens radikalism främst är en revolt inom ett vänsterparadigm, medan konservatismen är påtagligt marginaliserad. Det är en beskrivning som helt tycks bortse från det senaste decenniets händelseutveckling. När Glans för många år sedan recenserade Kim Salomons bok om den svenska FNL-rörelsen påminde han om att det politiska klimatet kan förändras mycket snabbt. Det är ord som slår mig vid läsningen. Medan inledning och avslutning i *Oumbärliga samtal* huvudsakligen uppehåller sig vid den form av hot mot humanioras samhällsställning som förknippas med identitetspolitik och vänsteraktivism tycks författarna här närmast helt bortse från den auktoritära och populistiska högervåg som sveper fram över Europa och USA, och som i flera fall redan förorsakat direkta krav på att kringskära forskning, att stämpla teoretiska perspektiv eller hela ämnesdiscipliner som "aktivistiska" och att deplattformera dess utövare. Detta märks också i tendensen att forskare drar sig tillbaka från offentligheten när det personliga priset för att delta blir för högt. Medan det,

tack och lov, är relativt lätt att kritisera så kallad identitetspolitik och studenters vänsteraktivism – här finns dessutom en rik flora av fysiska och digitala publikationer som publicerar sådan kritik – utsätts forskare som granskar den nya högerradikalismen för ett sådant politiskt tryck att både offentligheten och kunskapsproduktionen blir tydligt lidande. En bidragande orsak är att dessa forskare stämplas som aktivistiska och att trycket även på etablerade medier att hålla sig neutrala blir så starkt att frågorna tystas ner. Filosofen Jason Stanley har varnat för detta i *Fascismens metoder*, men Glans ser i stället just denna bok som ett exempel på hur det offentliga samtalet utarmas när meningsmotståndare fascist-stämplas. Kanske är det just här det verkliga problemet ligger. I teorin är det rätt enkelt att skissera förutsättningarna för en välfungerande offentlighet, men demokratier kommer alltid att behöva pragmatiska lösningar för att hantera anti-demokratiska krafter – oavsett ideologisk hemvist. Ska det ske genom tystnad, motstånd, mobilisering eller förbud? Hur ska förment demokratiska krafter skiljas från de verkligt demokratiska? Dessa perspektiv, och frågor som rör hur forskarsamhället och dess företrädare ska agera under trycket från antidemokratiska krafter, saknas tyvärr i bokens inledning och avslutning, men hade bidragit till att ge boken ytterligare samtidsrelevans.

Bokens två huvudteman – offentlighetens villkor och forskarens ansvar – återkommer däremot i alla kapitel och belyses ur flera perspektiv. Frågor om forskarrollen och det ansvar som därmed följer berörs tydligast i Sharon Riders och Anna Victoria Hallbergs bidrag. Med hänvisningar till Max Weber och framför allt Karl Popper jämför Rider forskarens krav på saklighet med journalistikens konsekvensneutralitet. Det är lätt att instämma i uppmaningen att forskarsamhället ska odla den självdisciplin som krävs för att skilja mellan personlig övertygelse och sakförhållanden. Även i känsliga politiska frågor bör forskare kunna mötas för konstruktiv diskussion som skiljer på sak och intresse. Emellertid vilar denna plädering på en tydlig politisk idé om vetenskapens samhällsroll, vars liberala utgångspunkt mer utförligt hade kunnat diskuteras i relation till den eventuella politisering av universitetet som är föremål för diskussion.

Statsvetaren Sverker Gustafssons bidrag utgår istället från en historisk problembeskrivning, enligt vilken efterkrigstidens demokratiska framgångar gradvis har underminerats av *new public management* och nyliberal styrningskonst. I Poppers efterföljd pläderar Gustafsson för

fallibilism som ideal, och betonar därmed vikten av att vetenskapen vågar odla en demokratisk kultur som förstärks av komplexitet och osäkerhet, snarare än tvärtom. Vikten av att inte ge efter för krav på snabba eller enkla svar genomsyrar även Hallbergs bidrag, medan historikerna Östling och Urban Lundberg ger en empirisk inblick i vilken roll essäsidan Under strecket spelat som humanistisk kunskapsarena i Sverige. Det korta svaret är att den haft, och alltjämt har, en stark ställning som offentlig kunskapsarena för svenskspråkig humaniora. Östling påpekar att den genom sin beständighet framstår som alltmer ovanlig i ett medialt landskap där recensioner och essäer får minskat utrymme, medan Lundberg betonar att det krävs inlevelse, nyfikenhet och samtidsrelevans för att syresätta humanistisk forskning i offentligheten.

Oumbärliga samtal behandlar viktiga frågor, vars relevans knappast heller kommer att minska i en nära framtid. Det är inte boken för den som söker snabba eller pragmatiska lösningar på demokratins eller den humanistiska forskningens utmaningar, men den bidrar med perspektiv som är väl värda att belysa. Även om det finns skäl att lyfta ett varningens finger för en bitvis förenklad syn på hoten mot universitetet och den akademiska friheten, råder det ingen tvekan om att diskussionen förtjänar att tas på allvar och hållas levande. Samtalet är, i dubbel mening, oumbärligt.

Björn Lundberg

Medvetandets mysterium: En guide till universums största gåta

Annaka Harris

Översättning Tom Sköld. Fackgranskning Hans Liljenström

Fri Tanke 2020. 127 s. ISBN 978-91-8858-941-5

Annaka Harris är journalist med särskilt intresse för medvetandet och hon har för den här boken intervjuat en lång rad specialister på området. Över fyrtio experter tackas, däribland David Chalmers, Antonio Damasio, Thomas Nagel, Christof Koch och Galen Strawson. (Harris är dessutom gift med neurovetaren Sam Harris, som också har skrivit om medvetandet – speciellt i samband med andlighet, meditation och droger; han är för övrigt, tillsammans med Richard Dawkins, Daniel Dennett och Christopher Hitchens, en av ”ateismens fyra ryttare”.)

Annaka Harris bok handlar alltså om ”universums största gåta”,